

H. H. STAHL DESPRE SOCIOLOGIA ROMÂNEASCĂ

Domnule profesor, în ultimul timp sociologia românească contemporană a devenit subiectul unor dezbateri publice, relevându-se valoarea, dar mai ales limitele ei. Au fost făcute fără îndoială multe aprecieri pertinente, dar s-au formulat și multe puncte de vedere care nu rezistă unei examinări obiective, în cunoștință de cauză. Fiind personalitatea cu cea mai mare autoritate științifică în domeniul sociologiei, cei peste 50 de ani de activitate sociologică, valoarea unanim recunoscută în țară și peste hotare a lucrărilor dumneavoastră, vă recomandă de la sine, ne adresăm dv. cu rugămintea de a pune lucrurile în acord cu adevărul. Se rediscută obiectul sociologiei: Ce este sociologia?

H. H. Stahl. Faptul că îmi cereți de a pune lucrurile în acord cu adevărul este cam pretențios. Ar trebui, mai întâi, să stabilim criteriile adevărului. Trebuie să pornim, mai întâi, de la o întrebare: *Viața socială așa cum s-a desfășurat ea, de la sfârșitul procesului de antropogeneză pînă în ziua de astăzi a fost determinată de legi sau reprezintă o înșirare de evenimente fără legătură între ele, anarhice?* Părerea mea este că această istorie a omenirii este supusă unor legi și că aceste legi pot fi cunoscute. Și numesc sociologie încercarea de a cunoaște aceste legi.

S-a spus de către unul din participanții la discuție că sociologia studiază doar realitățile actuale, că ea este o știință a spiritului. O astfel de afirmație trădează neînțelegerea dinamicii sociale, de abstragere a prezentului din procesul devenirii istorice. Tema celui de al VIII-lea Congres Mondial de Sociologie (Varna, 1970), a fost, cum se știe, „Societăți prezente, societăți viitoare”. Pe de altă parte, recenta dv. lucrare „Teorii și ipoteze privind sociologia orînduirii tributare” demonstrează că sociologia nu trebuie limitată la studiul societăților actuale. Dumneavoastră ce părere aveți?

H. H. Stahl. Însăși faptul că am amintit de procesul de antropogeneză arată că, după părerea mea, legile sociale se referă la întreaga istorie a omenirii. De altfel, însăși ideea de a despărți prezentul de trecut este arbitrară, pentru că un punct de soluție între *ce a fost* și *ce este* nu poate fi stabilit. Iar afirmația că legile sociale s-ar schimba de la o zi la alta, după cum e vorba de ziua de ieri sau de ziua de astăzi nu poate să fie susținută. Ca atare, sociologia caută să stabilească legile potrivit cărora s-a desfășurat societatea, de cînd o putem cunoaște. Și o putem cunoaște pe două căi: pe căile istoriei, adică pe baza documentelor cîte ne-au rămas, puține la număr, nesistematic organizate, totuși suficiente pentru ca anumite concluzii să fie trase sau din documentele pe care ni le oferă viața de astăzi, care sînt complete, adică putem să le adîncim cît vrem de mult. Nu este vorba de două atitudini deosebite, ci de una singură. Încercarea de a cunoaște legile sociale,

Este vorba de două metode, de două tehnici de informație: informația istorică și informația anchetelor sociale „pe viu”. Întrebarea pe care mi-ați pus-o cuprindea însă și ceva referitor la ... dacă nu cumva nu s-ar ocupa decît numai de fenomenele spirituale. A crede așa ceva este o greșeală capitală (...). Sînt unii specialiști ai fenomenelor acestora spirituale; uite aș putea să-l citez pe Levy Strauss, care într-una din lucrările sale, declară că el dacă vrea să înțeleagă ce este o societate n-are încotro, trebuie să aplice schema de cercetare preconizată de către Marx, adică trebuie să studieze, mai întîi, care este structura economică de bază și de la ea pornind, să arate și care sînt fenomenele de „suprastructură”. În acest sens el declară: „Eu personal mă ocup în special de fenomenele de suprastructură, cu caracter spiritual”. Are voie să o facă, de ce nu?! Dar nu are pretenția că ceea ce face el este sociologie, ci, pur și simplu, că este o antropologie socială, specializată pe problema aceasta a spiritului. Și atîta tot. Cine are credința că poate înțelege un fenomen spiritual fără să își dea seama că o acțiune spirituală este încercarea minții noastre de a răspunde la anumite probleme — și aceste probleme fiind puse de viața reală, concretă — acela iarăși greșește fundamental. Nu se poate face o ruptură între problemele vieții sociale, care sînt multiple, concrete, empirice și răspunsurile, creațiile spirituale pe care omul le face ca să se lămurească cu privire la aceste probleme. Și problemele pe care le are de rezolvat omul sînt de două feluri, de două categorii mari: în primul rînd, omul trebuie să se încadreze în natură și aceasta impune o serie întregă de trebuințe, pe care le rezolvă, în bună parte, și prin creații spirituale: de pildă, tehnica, care este o creație spirituală a oamenilor, dar care răspunde unei necesități care nu este de ordin spiritual, ci este o necesitate de supraviețuire a omului. Omul are și întrebări în legătură cu integrarea lui în viața socială, care de asemenea sînt deseori rezolvate cu ajutorul spiritului. Creațiile juridice, de pildă, formele de organizare politică, toate creațiile culturale în general sînt fenomene spirituale, dar a le considera numai pe ele, rupte din contextul din care fac parte, înseamnă a mutila realitatea.

Așadar, sociologia studiază legile de constituire și evoluție a societății umane. Ea are și o funcție practică. Dacă vreți să vă referiți la această funcție a sociologiei?

H. H. Stahl. Într-adevăr, sociologia urmărește întregul mers al dezvoltării istorice a omenirii, urmărind, în special, două probleme, aceea a structurilor sociale și cea a proceselor sociale, pentru a ajunge la cunoașterea unor legi: legile de dezvoltare socială, în primul rînd. Mai e o întrebare, *dacă este vorba de o simplă curiozitate a noastră, pe care vrem să o satisfacem prin sociologie sau cunoașterea legilor ne poate fi de folos?* Revenind la vechiul dicton al lui Bacon care spune că *Naturae non imperatur uisi parendo*, adică nu poți să domini natura decît dacă i te supui, ca atare, și legile sociale, dacă sînt cunoscute, trebuie să fie folosite. Nivelul la care se face această aplicare a legilor este diferit, după cum este vorba de a rezolva probleme concrete de anvergură, cum este aceea, de pildă, a conducerii unei societăți sau de rezolvarea unor probleme, cum ar fi, ca să dau un exemplu, acțiunea de reintegrare în societate a unui grup de tineri sau minori infractori sau în preajma

de a deveni infractori. În această ipostază de aplicare practică a legilor pe care le stabilește, le descoperă și le formulează sociologia, nu mai avem de-a face cu sociologie propriu-zisă, ci cu ceea ce se numește *inginerie socială*, care este o încercare de aplicare pe concret a tot ceea ce se știe teoretic din sociologie. Sociologia teoretică are un lung trecut. Primele ei origini le putem găsi încă din antichitate și din ce în ce mai clar formulate în ultimele două veacuri. În ceea ce privește ingineria socială, ea a fost multă vreme considerată ca o simplă artă, adică lăsată la intuiția și la darul, la simțul politic al celui care voia să o practice. În vremea din urmă, de vreo douăzeci, cel mult treizeci de ani, omenirea s-a căsnit să găsească tehnici mai precise de inginerie socială. Am avut prilejul să fac cindva o expunere publică asupra acestui subiect, care este complet necunoscut la noi în țară și e păcat, pentru că e foarte important. Am arătat că este așa de eficientă această inginerie socială încât a dat naștere unor profesioniști, care nu mai sînt sociologi teoreticieni, ci ingineri sociali. Ba, mai mult decît atîta, a dat naștere la cooperative, la întreprinderi comerciale de inginerie socială la care oamenii se adresează pentru a-și rezolva practic anumite probleme, de orice natură ar fi: planificare a unui oraș, a unei regiuni, o bună organizare în management și în marketing a unei întreprinderi ș.a.m.d. (...). Deciziile nu pot să fie juste decît în măsura în care se bazează pe o cunoaștere concretă și adîncită a realităților care trebuie să fie mînuite și pe o cunoaștere a legilor generale pe care le stabilesc științele sociale. Singurul lucru pe care am dori să-l vedem făcut este ca să se insiste mai mult, din ce în ce mai mult, pe cunoașterea acestor tehnici ale ingineriei sociale, care sînt dificile pentru că sînt interdisciplinare. Întocmai după cum sociologia, adică cercetarea legilor sociale, nu poate să fie asigurată decît interdisciplinar, adică prin contribuția de sinteză a tuturor disciplinelor sociale particulare, de asemenea și ingineria socială nu poate să fie eficientă decît tot multidisciplinar. În cercetare, de pildă, avem nevoie de contribuția de specialitate a unor geografi, de geografie umană, a unor demografi, a unor economiști în special, a unor juriști, a unor psihologi ș.a.m.d., iar în inginerie socială avem nevoie, de asemenea, de tehnicile speciale care s-au născut în ultima vreme, care se bazează toate pe informatică și pe cibernetică sau de acelea care au și nume speciale, de pildă, geografia umană este astăzi „geografie voluntară”, adică în ce măsură poate cunoașterea geografică să ducă la realizarea voințelor noastre, respectiv a scopurilor pe care ni le-am propus în mod voluntar. De asemenea, mai există o tehnică de demografie „voluntară”, o tehnică în special, foarte dezvoltată de economie etc. Adică și într-un caz și într-altul, la nivelul teoretic al cunoașterii legilor și la nivelul practic al ingineriei sociale, ideea de bază rămîne aceea a interdisciplinarității.

Strîns legată de problema obiectului de studiu al sociologiei, se readuc în discuție relațiile sociologiei cu alte științe, în mod deosebit cu psihologia socială. Se încearcă acreditarea ideii că sociologia fără psihologie socială ar fi, așa cum se exprimă un participant la dezbateri ca un corp, un organism fără ochi fără brațe, fără picioare. Lăsînd de o parte faptul că o discuție serioasă privind raporturile, dintre științe nu se poartă într-un asemenea limbaj, metaforic problema de fond este mult mai gravă: se readuce în actualitate psihologismul sociologic.

Cum trebuie înțeleasă relația dintre sociologie și celelalte științe sociale, inclusiv psihosociologia?

H. H. Stahl. Mai întâi aveți dreptate să protestați împotriva limbajului metaforic. A rezolva problemele sociale prin referire la „organismul social” este o greșală pe care au făcut-o sociologii de acum o sută și ceva mai bine de ani, dar pe care astăzi nici un sociolog, ba aș putea spune că nici un om cult nu o mai face. Societatea este cu totul altceva decât un organism. Iar în ceea ce privește relațiile pe care sociologia ar trebui să le aibă cu știința socială particulară a psihologiei sociale mi-am spus părerea: cred că sociologia este o sinteză a tuturor disciplinelor sociale particulare, nu numai a psihologiei sociale. Este evident că viața socială este o viață a oamenilor și oamenii au o psihologie a lor și sînt posibile în conviețuirea lor laolaltă, în sînul unei societăți, să se ivească și probleme de psihologie socială, care se amestecă în toate domeniile: în cel al economiei politice, fără îndoială, că există probleme de psihologie socială economică; în materie de drept există o psihologie socială juridică. În absolut toate domeniile psihologia socială există. Acolo unde oamenii sînt luați în considerare, ei trebuie să fie luați în totalitate și cu capacitățile lor psihologice. Dar a reduce totul la psihologie este o naivitate. Este, iarăși, o greșală tot așa de gravă ca și a organicismului de care vorbeam adineauri. O greșală pe care o fac cei care au auzit ceva despre existența psihologiei sociale, care nu știu exact ce este aceasta, care au auzit ceva și despre sociologie, dar nu știu nici despre sociologie ce este ea și care li se pare că sînt foarte originali în concepția lor dacă confundă una cu alta și afirmă că psihologia socială este egală cu sociologia și să sociologia fără psihologie nu are absolut nici o valoare. Este iarăși o teorie care a avut circulație acum vreo sută și ceva de ani, dar nu cred să găsească un sociolog actual care să mai susțină așa ceva și, în orice caz, desfid pe cineva care susține această teorie, să continue a afirma că este adeptul materialismului istoric. Unul dintre adevărurile de bază pe care le-a formulat marxismul este tocmai acesta: că ideile oamenilor sînt determinate de către viața socială concretă și nu invers (...).

În legătură cu cercetarea sociologică s-au emis unele idei care ar merita să fie clarificate. S-a pledat pentru restrîngerea funcției cercetării sociologice la colectarea datelor primare. Ideea nu este nouă. Încă din secolul trecut Ch. Booth, autorul celor 17 volume despre viața și munca din Londra, considera că fiecare fapt este cunoscut de cineva și că informațiile trebuie recoltate și aranjate. S-a lansat, de asemenea, îndemnul să ne apropiem de realitate și să ne îndepărtăm de bibliotecă, considerîndu-se nici mai mult, nici mai puțin că apelul la teoriile și doctrinele sociologice ar fi „fotogenic intelectuală”. Cum credeți că trebuie să se procedeze în cercetarea sociologică? Ce raport există între teorie și cercetarea sociologică empirică?

H. H. Stahl. Problema este destul de complicată. În primul rînd, este o eroare să se creadă că oamenii care trăiesc în societate îi cunosc automat legile. Viața socială este așa de complexă încît un membru al ei nu poate avea informația globală de care ar avea nevoie. Cine dintre oamenii noștri care nu sînt de specialitate ar putea să bage mîna în foc că știe care sînt fenomenele demografice care au avut loc în cursul anului

trecut? Cine știe exact care este situația școlarității, a economiei, a pieții? Acestea sînt probleme pe care nu le poate cunoaște decît cel care face cercetări anume în această privință. Apelul la ce știu oamenii despre propria lor viață socială este iluzia veche, pe care a avut-o și Le Play cînd credea că toată sociologia se poate reduce la o interogare a acelor oameni cu multă experiență de viață pe care el îi numea „autorități sociale”. Este o greșeală. Nu există așa ceva. *Ce ar fi dacă cei care susțin această idee ar reciti din „Capitalul” lui Marx, acel capitol în care este vorba despre caracterul „fetiș” al mărfii, care este și un capitol de epistemologie socială?! El chiar aplică această idee numai în cazul special al mărfii, arătînd că omul este incapabil să cunoască în realitatea obiectivă care este valoarea unei mărfi, pentru că nu poate cunoaște care este situația diviziunii sociale a muncii, care a dat naștere acestei valori de schimb și, neputînd-o cunoaște, el o măsluiește și o interpretează în forme iluzorii.* Teoria cunoașterii iluzorii a vieții sociale de către părtașii ei este, după părerea mea, una din contribuțiile de seamă ale lui Marx în materie de sociologie. Mai e ceva încă de adăugat: să facem legătură cu ceea ce spuneam despre viața spirituală. Ea nu are calitatea unei cunoașteri obiective a vieții sociale. Ea este o cunoaștere iluzorie, o cunoaștere „fetiș”, care nu poate fi înlocuită printr-o cunoaștere obiectivă, reală decît de către oamenii de știință, oamenii stăpîni pe o cunoaștere „critică”. Trebuie să faci tu cercetarea pe cont propriu, pe risc propriu a vieții sociale ca să poți să ajungi la o cunoaștere obiectivă. Documentele genuine, primare trebuie, firește, să fie făcute și anume în două feluri: prin cercetarea directă a realităților sociale de astăzi și prin cercetarea trecutului nu prin citirea cărților de istorie, ci prin consultarea sistematică a arhivelor și a „rămășițelor” arheologice. Ca atare, trebuie ca cel care vrea să înțeleagă viața socială să țină seama și de mentalitățile oamenilor, dar și de psihologia lor, de ce cred ei, de ce știu ei despre propria lor viață socială, dar nu pentru că acestea ar explica viața socială, ci, dimpotrivă, pentru că sînt probleme care trebuie de abia să fie explicate. Problema este exact de-a îndoaselea, decît ați remarcat că a fost pusă în discuție.

S-a făcut comparație între Școala Sociologică de la București și sociologia românească contemporană. Învățămintele, experiența dvs., ca reprezentant de seamă al acestei școli, ar fi de mare interes pentru sociologia de azi. Cum credeți că ar trebui procedat pentru a asigura dezvoltarea în continuare a sociologiei în țara noastră?

H. H. Stahl. Dacă Școala românească de sociologie a fost înregistrată în istoria doctrinelor sociale, aceasta se datorează în primul rînd faptului că și-a pus ca problemă cunoașterea nu a societății în general, ci a societății românești. *În ce sens?* Sociologie românească nu pentru că ar fi făcută de români, ci o sociologie care și-a pus drept scop cunoașterea României. Ceea ce este cu totul altceva, este o nuanță pe care o știu prea puțini și mereu se greșește vorbindu-se de Școala românească de sociologie. După părerea mea corect ar fi să se vorbească de Școala sociologică românească, adică cea care se aplică la cunoașterea României. Este interesant de știut că în multe țări sociologii au sfîrșit prin a-și pune și ei această problemă: a cunoașterii propriei națiuni. Am subliniat cîndva, și poate că e bine să repet, că problema s-a pus la noi în

țară, în special, după terminarea celui dintii război mondial. Problema a fost pusă și de către maghiari și de către polonezi și de către iugoslavi și de către cehoslovaci, dînd naștere unei serii de sociologii, cu personalități de frunte, însă putem afirma fără greș că sociologia națiunii române, așa cum a fost ea formulată de către Școala de sociologie românească, este superioară. Din acest punct de vedere avem o întietate care merită să fie subliniată, iar din punctul de vedere al sociologiei generale care depășește sociologiile de națiuni propriu-zise, Școala sociologică românească marchează, de asemenea, o etapă foarte importantă. Și anume este cea dintii Școală de sociologie care a afirmat că sociologia este o sinteză a tuturor disciplinelor sociale particulare, deci că sociologia este prin menirea ei interdisciplinară și este prima care nu numai că a afirmat acest lucru ci a și realizat cele dintii echipe de cercetare interdisciplinare la teren. Orice s-ar tăgădui ca merit sociologilor români, meritul acesta nu poate fi negat, el este unanim recunoscut. În toate școlile din lume se știe că sociologia interdisciplinară, care este altceva decît multidisciplinară, căci este vorba de o încercare de sinteză a tuturor acestor discipline sociale particulare, este o creație românească, a profesorului Gusti, împreună cu mulți din Școala lui, care au crezut așa cum credea Gusti, sau puțin altfel. În ce mă privește se știe că eu nu am fost de acord cu prof. Gusti că sociologia trebuie să se ocupe numai de societatea contemporană. Eu am fost și elevul lui Iorga și am crezut că așa cum istoria românilor trebuie integrată într-o istorie universală tot așa și cercetarea de sociologie a națiunii nu are sens decît integrată în ansamblul acesta al unei evoluții istorice.

În mod coneret, cum vedeți dvs., posibilitatea de organizare a cercetărilor sociologice, a pregătirii sociologice pentru ca tradiția Școlii sociologice românești să fie continuată?

H. H. Stahl. Evident, este o întrebare care mă depășește, pentru că nu am aboslut nici o calitate de a formula programe de organizare a științelor sociale la noi. Ce pot spune este ce aș dori eu să văd înfăptuindu-se și ceea ce în bună parte a început a se înfăptui. Pînă la atingerea idealului va mai fi încă de lucrat. În primul rînd, așa cum am mai spus, cred că este necesar, în primul rînd, să se formeze o grupă de administratori în stil modern, adică în posesia științelor sociale particulare în sinteza lor sociologică. Un om care este pus în situația, la nivel modest sau la nivel mare să ia decizii, trebuie să fie la curent cu tot ceea ce știința modernă ne pune la îndemîină pentru luarea de decizii raționale și eficiente. El trebuie să știe foarte multe lucruri. În primul rînd, trebuie să știe științele noi, ale informaticii și ale ciberneticii, care nu făceau parte din zestrea de sociologie veche, tradițională. Personal, eu nu mă pricep nici în cibernetică, nici în informatică, dar nu încetez de a spune celor care sînt mai tineri decît mine: învățați aceste două discipline, pentru că fără de ele sînteți învechiți, sînteți la nivelul a ceea ce se petrecea acum 50 de ani. Fiți la nivel cu tehnicile noi. Ca atare, învățați aceste lucruri. Plus, învățați geografia țării, economia țării, tehnicile planificării, învățați istorie și toată seria de tehnici care vă sînt utile pentru a deveni ingineri sociali eficienți. Aceasta este o problemă.(...).

Dar formarea sociologilor ea teoreticieni?

H. H. Stahl. Este sigur nevoie, dar nu așa de mare ca de administratori. De administratori avem nevoie de la cele mai înalte trepte, pînă la cele mai modeste, pînă la nivel de comună. Însă un număr de sociologi care să aibă capacitatea aceasta de a cuprinde imensul volum de științe care sînt necesare unui sociolog, și care să aibă și practica necesară, competentă metodologic, de aceștia nu avem nevoie de mulți. Nu e nevoie de sute, nici măcar de zeci. Eu cred că dacă o țară dispune de cîțiva sociologi de talie mare, mondială este suficient.

Dar, ei trebuie formați.

H. H. Stahl. Sigur, că da. Formați însă altfel, decît cum au fost formați, cred eu, poate greșesc, pînă acum în cadrul universității noastre.

Locul lor de formare ar fi, totuși, universitatea.

H. H. Stahl. Fără îndoială. Este vorba de un învățămînt de grad superior, însă altfel organizat decît pînă acum. Pornind de la ideea de bază că sociologia este o disciplină de sinteză a unor științe sociale particulare, sociologul trebuie să fie la curent cu aceste discipline. A nu da seria de informații profesionale necesare unui sociolog înseamnă a nu-l forma. *Un sociolog care nu cunoaște științele juridice, ce poate el să înțeleagă din viața socială?* Un om care nu este întemeiat pe o foarte solidă bază de economie politică, acela nu poate fi sociolog. Un om care habar nu are ce este psihologia socială, nu poate să fie sociolog. Un sociolog poate să fie format într-o școală, într-o universitate de științe sociale, nu de sociologie ca atare. El trebuie să știe de toate în grad suficient, să știe de existența lor și să se poată acomoda cu ele și măcar într-una din ele să fie specialist desăvîrșit.

Evident, că el trebuie să știe mai mult, el trebuie să știe și filosofie și istorie generală; el trebuie, totuși, să posede o știință enciclopedică care nu e dată la îndemîna oricui și care nu se învață numai în patru ani de zile la universitate. Acolo înveți numai „rudimentele” și tehnicile de învățat, iar învățătura se face de-a lungul unei vieți întregi, de muncă de zi și de noapte. Ceea ce nu se poate pretinde de la sute de oameni. Să fii bun, bucuros dacă ai găsit trei, patru, cinci care sînt în stare să-și jertfească viața ca să facă așa ceva. Mai e de adăugat ceva: cunoștințele acestea de științe sociale, îndeosebi acelea care se referă la țara în care trăim trebuie să fie și cunoștințele de cultură generală. Nu mă gîndesc la tehnicienii de inginerie socială. Nici la specialiștii în sociologie, ci la cetățenii de rînd. Ca să fii un bun cetățean trebuie să știi pe ce lume trăiești, adică să cunoști care sînt problemele națiunii tale din toate punctele de vedere. Care sînt problemele economice ale țării, cele demografice, cele juridice, de învățămînt, de sănătate etc. Trebuie să le știe pe toate acestea destul de mult, ca să-și dea seama pe ce lume trăiește. Mai mult trebuie să știe tot așa de bine care sînt programele de lucru care au fost stabilite și care trebuie finalizate nu numai de administrația de stat, ci de către toți cetățenii. Contribuția aceasta nu este numai satisfacerea unui ideal democratic, ci este o strictă necesitate de eficiență practică. Realizările unui plan nu sînt asigurate decît prin colaborarea maximă a tuturor cetățenilor și această colaborare nu este rodnică decît dacă este făcută în cunoștință de cauză. Deci cunoașterea aceasta, așa spune cunoștințele cetățenești, în această formă, sociologică

dacă vreți să-i spunem dar, în general de științe sociale ar trebui să fie dată în învățământul preuniversitar, încă din liceu.

Înțelegem că este vorba de a se forma ingineri sociali, că este necesară o specializare în cadrul universității și de asemenea că se impune predarea unor astfel de cunoștințe încă la nivelul liceului. Este vorba despre cunoștințe cetățenești într-o perspectivă sociologică, cum ați spus dvs. Aceasta în ceea ce privește formarea sociologilor, practicienilor și cetățenilor în general. Dar referitor la organizarea cercetării sociologice cum vedeți dvs. rezolvată problema în viitor?

H. H. Stahl. Eu am mai avut prilejul să spun care este gândul meu în această privință. Problema trebuie văzută variat, ținând seama de necesitățile și de posibilitățile reale ale țării. Nu mai cred, așa cum a crezut pe vremuri Școala sociologică românească, că un grup restrâns de oameni poate face cercetări monografice sat de sat și prin aceasta să ajungă la cunoașterea națiunii. De altfel, această idee a părăsit-o, înlocuind-o cu centrarea pe „probleme” și pe monografiile sumare. În ziua de azi, eu cred că România dispune de o serie întreagă de tehnicieni de diverse profiluri care pot fi foarte utili la acest lucru. De pildă, în cadrul fiecărui județ în parte dispunem de oameni care au profesii precise și sarcini precise și care acoperă toate disciplinele sociale existente. Avem economiști, ingineri agronomi, avem veterinari, medici umani, alți specialiști. Cu ei se poate face, este obligatoriu să se facă, cunoașterea realităților sociale concrete din județul respectiv. Acum grupul de tehnicieni din fiecare județ în parte lucrează sectar, adică fiecare în ramura lui. Nu ar fi de organizat decât un sistem de coordonare a muncii acestora, de colaborare interdisciplinară, pentru a putea realiza prima datorie a planificării, cunoașterea realităților sociale. Aceasta se poate face și sint anumite județe în care acest lucru a început și cu rezultate bune.

Existența unor laboratoare de studii în domeniul științelor sociale la nivel județean vi se pare utilă. Dar la nivelul întreprinderilor?

H. H. Stahl. Ajungem și acolo. Aceștia trebuie să fie formați. Vorbeam chiar de posibilitatea ca ei să dispună pînă la urmă de tehnicile și uneltele necesare pentru a constitui „bănci de date” în fiecare județ și municipiu. Întreprinderile industriale sint mici societăți care au toate problemele de care se interesează științele sociale particulare. Avem nu numai o geografie generală, dar și geografie urbană și există o tehnică de organizare a spațiului uzinal, a platformelor uzinale. Deci trebuie să avem pe cineva care să se priceapă la treaba aceasta. Avem probleme de securitate a muncii, se impune un specialist și în această materie. Avem probleme de igiena muncii, ne trebuie un specialist în acest domeniu. Ne trebuie un specialist în management etc. Adică trebuie văzut care sint necesitățile efective ale unei întreprinderi și să avem grijă ca pentru fiecare din ele să fie format specialistul necesar. Mai adaug ceva: în întreprinderi marea problemă este aceea a eficienței economice, randamentul economic. Oamenii se ocupă de treaba aceasta. *Unde greșesc?* Că se ocupă numai de ea, fabrica este totuși formată din oameni. Oamenii aceștia sint cei care lucrează, dar trebuie să le dai nu numai formația profesională, dar și condițiile sociale în care ei să aibă un maximum de eficiență. Or, sint foarte multe probleme grave care se

pun în fața acestor oameni, în special a maselor de rurali care vin, fie navetiști, fie domiciliați în oraș, probleme grave, de care se ocupă asistența socială. Pledez pentru această ramură a ingineriei sociale. De asemenea, sînt probleme medicale. Eu văd în cadrul fiecărei unități sociale organizații de genul acesta, de laborator uzinal în care să intre și medici și asistenți sociali și specialiști în studiul muncii și alții. Toți avînd o formație sociologică, adică toți fiind sensibilizați la interdisciplinaritate. Nu am nevoie de un sociolog, sociolog. *Care face ce? Ce știe să facă? Teorii generale? Referate frumoase de citit la congresele internaționale?* N-am nevoie de ei! Am nevoie de acest grup de oameni, formați tehnic bine în spirit sociologic, adică interdisciplinar.

Se pune problema sociologiei ca profesie. Ați spus că în universitate vor fi admiși cîtiva și din aceștia și mai puțini vor deveni sociologi teoreticieni. Ce se va întîmpla cu ceilalți? Trebuie găsită o modalitate administrativă de plasare a lor.

H. H. Stahl. Da, sociologii au o singură meserie pe care ceilalți nu o au, aceea de anchetatori sociali și trebuie să știe să o facă bine.

Deci se poate găsi o justificare a laboratoarelor de sociologie?

H. H. Stahl. A trimite un sociolog, de unul singur, într-o întreprindere mare, cu peste 10 000 de locuitori este o copilărie. El nu poate lucra. El poate face niște anchete sociale. Dar atîta tot.

El poate să fie nucleul în jurul căruia să se strîngă ceilalți specialiști.

H. H. Stahl. Nu știu, dacă neapărat el să fie nucleul. După părerea mea, nucleul în echipa aceasta multidisciplinară trebuie să fie cel mai deștept. Se poate întîmpla să fie sociologul! Dar nu e obligatoriu! Poate fi juristul sau economistul, după cum se întîmplă. Cînd am spus cel mai deștept, am glumit. Dar conducătorul grupului trebuie să aibă și spirit de organizare, calități de lider. În orice caz o fabrică trebuie să aibă o astfel de echipă. Sînt vreo cîteva încercări făcute, de pildă, la Făgăraș.

Așadar, aveți în vedere un sistem care să cuprindă laboratoare la nivelul unităților economice, municipiilor, ale județelor, dar și un institut central de sociologie.

H. H. Stahl. În afară de laboratoarele amintite, trebuie să fie și un institut de creație sociologică, adică de creatori de prototipuri, modele, de metodologie, de experimentări.

Am ajuns la penultima întrebare, care este de fapt o rugăminte. W. Faulkner spune că omul este suma eșecurilor sale. În cartea dvs. „*Amintiri și gînduri din vechea școală a monografiilor sociologice*”, apărută în Edit. Minerva, chiar în acest an (1981), nu treceti sub tăcere eșecurile Școlii sociologice românești, ca și eșecurile personale. Ne putem da seama din aceste eșecuri de dimensiunile în care ați proiectat sociologia românească, de înălțimea idealurilor cărora v-ați dedicat. Sînteți nu numai un reprezentant de frunte al Școlii sociologice românești, ci și cea mai proeminentă personalitate a sociologiei noastre actuale. Vă rugăm să ne vorbiți despre înfăptuirile sociologiei românești, implicit despre izbînzile dumneavoastră.

H. H. Stahl. Ați vorbit de eșecuri. Aici este de spus încă ceva, Depinde la ce eșuezi. Eșecurile pe planuri mediocre, meschine nu

au absolut nici un fel de valoare. Eșecurile făcute pe întreprinderi de nivel mare, de înalt ideal, acestea sînt eșecuri onorabile și totdeauna de folos, pentru că poți să tragi concluzii și învățăminte pentru ce ar urma să nu mai faci alții. Deși mă întreb dacă experiența cuiva, trasă din eșecurile lui personale, poate folosi și altora. Adică fiecare este obligat să încerce pe cont propriu și să aibă propriile lui eșecuri. Nu-i cu supărare, cu două condiții : să eșuezi în lucruri mari, nu pe fleacuri. Eșecul are valoare în măsura impotanței scopului pe care l-ai ratat. Apoi, eșecul să nu ducă niciodată la deznădejde, ci să fie un îndemn pentru a o lua de la început. Îmi vine în minte o frază a lui Marx, după eșecul revoluției de la '48 : „Am eșuat, nu ne rămîne altceva de făcut decît să o luăm de la început”. Acesta este învățămîntul de bază al eșecului. „Ia-o de la început”, în condiții mai bune, avînd experiența în față, sau măcar îndeamnă pe alții să o ia de la început. Ce ai vrut tu să faci pe vremuri, stai și te întreb : *A fost justificat? Bun?* Dacă da, atunci îndeamnă-i și pe alții să o ia de la început și să se aștepte și ei să aibă eșecurile lor.

Aceasta despre eșecuri. Vă rugăm totuși să vorbiți și despre izbînzii. Nu ocoliți întrebarea. Izbînzile?

H. H. Stahl. Izbînda, știu eu, este tocmai aceasta : că ai reușit să supraviețuiești unui eșec. Am încercat să facem ceva o viață întreagă. Sociologia românească a avut o soartă destul de rea. Noi am început ... Mă gîndesc, de pildă la mine, am început să lucrez în domeniul acesta profesional la 25 de ani și am terminat la 40 de ani. La vîrsta mea de 40 de ani a început războiul, catastrofa. Gata, s-a terminat cu cariera mea de sociolog. Tot ce am putut să lucrez a fost atunci, în această scurtă perioadă, între 26 și 40 de ani. Ce am făcut după aceea au fost puneri la punct, mici retușări, redactări la ceea ce am găsit, stringeri de materiale. *Le poți numi succese? Știu eu?* Sînt cîteva realizări. Dar nu le pot numi succese. Așa după cum eșecul îl măsoară după valoarea idealului care a eșuat, tot așa succesul îl măsoară după ceea ce ai vrut să realizezi. Între ceea ce ai fi vrut să realizezi și ce ai putut să faci, este o deosebire, care din nou te aduce la eșec. Și succesele sînt un eșec. *Ce am reușit să fac?* Să contribui la lămurirea cîtorva probleme de istorie socială a României. Este departe, față de ceea ce aș fi vrut să fac eu, o modestă contribuție și atîta tot. Are o oarecare valoare, se poate, pentru că văd că unele din cărțile mele au fost traduse în limbi străine, nu la solicitarea mea, ci la inițiativa unor edituri străine, cum este editura italiană *Milano* sau *Cambridge Press University*, care mi-au publicat cîteva lucrări care nu sînt de sociologie, ci de istorie socială ; de sociologie nu au apărut în lume decît cu cele trei volume ale monografiei Nerejului. Ei, acolo, pot să spun, totuși că am satisfacția că în școlile din străinătate, ele figurează ca bibliografie obligatorie. Pare-se că monografia Nerejului este unică în genul ei. Are o formulă care nu a fost întrebuintată de alții și conține un material, care este destul de interesant ca să fi fost luat în seamă de către străinătate. Sociologia românească este cunoscută prin aceste lucrări. În afară de acestea este volumul lui Gusti *La Science de la réalité sociale* (P.U.F., 1941) și cu altceva nu ne-am prezentat în străinătate, într-o limbă care să fie de circulație mondială. Cînd se vorbește de noi, în cercurile de sociologie se vorbește

despre aceste lucrări, singurele care au apărut în limbi străine. Și totdeauna cu mențiunea pe care o făceam mai înainte. Uite, dar nu trebuie să mai înregistrăm, am asistat la doctoratul lui Mandras, la Sorbona. Erau acolo o serie de profesori, Levy Strauss, Stoetzel și alții. Eram și eu în sală. Președintele comisiei a crezut că-i bine să spună că ședința în care se conferă un doctorat în sociologie domnului Mandras este deosebit de onorată de prezența profesorului H. Stahl, reprezentantul Școlii sociologice românești, cea mai veche școală de sociologie rurală din Europa și cea mai bună dintre cele care au fost pînă acum. Adică era o recunoaștere a Școlii sociologice românești. În orice țară din lume Școala sociologică românească este cunoscută. Sociologia rurală europeană a început după cel de al II-lea război mondial. Noi avem clar și cert o întîietate, fără replică. Acestea sînt succese, fără îndoială.

Și fără îndoială că aceste succese depășește cșecurile despre care dvs. ați vorbit.

SEPTIMIU CHELCEA, IANCU FILIPESCU

Notă : Convorbirea cu acad. H. H. Stahl a fost prilejuită de împlinirea vârstei de 80 de ani de către distindul nostru profesor, cu care ocazie s-a publicat un fragment în revista „Contemporanul” (nr. 45/din 6 noiembrie 1981). Redăm acum partea referitoare la sociologia românească, avînd în vedere valoarea sa de document.